

Юрий Трифонов

Мина доста време от онзи летен ден, когато с Румяна Узунова се срещнахме във Варна с Юрий Трифонов. В края на седемдесетте и началото на осемдесетте години той беше символ на най-новата и прогресивна градска руска проза. Сред „сибиряците“ стоеше на особен пиедестал. Когато го видях, се почувствувах малък и не знаех къде да дяна ръцете си. Румяна Узунова разруши бариерата пред мен и свойски, приятелски го заприказва. С всяка дума гласът му ставаше все по-топъл. Вътрешният му свят излъчваше благородство и доброта, но същевременно много и различни чувства. Говореше бавно, умно, някои думи повтаряше, сякаш се съмняваше в тяхната ценност. През диоптричните очила гледаха уморени, но пълни с любопитство светли очи. Словата му, книгите му още тогава подсказваха, че един ден хората от Източна Европа ще тръгнат по днешния път. Беше роден демократ. Запомних и нещо много важно за мен. Не се сещам точно за коя от книгите му говорехме, когато той ни каза: „Бог има избраници за всяко дело.“ Днес си мисля, че Юрий Трифонов беше един от тях и съм уверен, че Бог наистина си има избраници. Минаха много дни, Юрий Трифонов го няма сред живите, но следата е силна и се вижда отдалеч. И непубликуваното интервю, пленено навремето от тоталитаризма, се оказа, че е живо. Тази история има голяма поука — рано или късно истината и вратата изплуват на белия, свободен свят. И само за това си заслужава да отстояваш принципите си.

Васил Кинов

Румяна Узунова, Васил Кинов

Времето

(Разговор с Юрий Трифонов)

Вашето творчество е познато в България още от 50-те години с романа „Студенти“. Разбира се, оттогава насам Вас ви интересуват много по-сериозни проблеми от студентските.

Ю. Т р и ф о н о в: Мен ме интересуват, разбира се, нравствените проблеми, проблемите за състоянието на човешката душа в едни или други обстоятелства. Струва ми се, че това са вечните проблеми, които стоят пред писателите, но върху тях се наслояват още и обществените, които могат да се менят, да бъдат различни. Разбира се, „Студенти“ е моя стара книга и тя носи следите на онова време — тя излезе в списание „Новый мир“ през 1950 година. Сега тя ми изглежда много наивна и до известна степен недостатъчно правдива.

Но все пак вие получихте държавна награда за нея.

Ю. Т р и ф о н о в: Да, получих. Но тя беше юношеска, незряла книга и сега, разбира се, ми се струва, че на тази тема бих писал по друг начин. Впрочем „Дом на другата страна на реката“ е повест, която се докосва също до това време и до проблемите на студентския живот тогава, макар че повестта има по-широк обхват от обикновената „студентска тема“.

И е написана без самоцензура?

Ю. Т р и ф о н о в: Да, така е. Трябва да кажа, че изобщо писателите се променят, но и времето също се променя и понякога заслугите за изменението на писателя се обясняват не с това, че той е станал по-зрял, по-опитен, а с това, че се е изменило времето. А то, разбира се, от 50-те години насам се измени много силно, вие сами прекрасно знаете това. Така че темата, която ме интересува, се отнася и към това — към изменението на времето, което откриваме в най-различни моменти, в най-различни събития и в характера на хората.

Как премина този път във вашата ориентация към житейските проблеми?

Ю. Т р и ф о н о в: Сега е трудно да се говори — напразно или не; сега вече нищо не може да се промени, да се преживее отново. Може би по друг начин бих устроил своя писателски живот, защото след „Студенти“ имах период на големи трудности, които можех да преодолее по друг начин. Напечатах следващия си голям роман едва след 13 години — „Утоляване на жаждата“, той също е преведен у вас. А втората ми книга след „Студенти“ беше сборник разкази, тя излезе през 1959 г., след 9 години. Така че това беше един кризисен период след първата книга. Не зная, може би така е било замислено, закодирано в мен, но мисля, че реално може да се оцени този 28-годишен път в писателската професия единствено по качеството на книгите.

Съветската литература до голяма степен във ваше лице навлиза в душевността на малкия, на обикновения човек, проекция на чеховия герой в наши дни. Кои са причините за този интерес?

Ю. Т р и ф о н о в: Тук малко няма да се съглася с вас в определението на моите герои. Аз не ги считам за „малки хора“. Дори ми се струва за съвсем неправилен този обрат на речта — „малък човек“, „малки хора“. Това, което пиша за живота, за хората — малки ли са те, или големи, ние нямаме право да съдим. Това се изяснява впоследствие, изяснява се от извънредно много обстоятелства. Интересуват ме хората, които познавам добре. Те са мои познати, мои приятели, мои врагове и в края на краищата аз сам съм измежду тях и техните неща ме интересуват, разбирате ли, за тях аз пиша. Имам един малък разказ, който се нарича „Пътешествие“, не е преведен у вас. Неговата същност се състои в това, че писателят почувствувал, че не му достигат впечатления, че са се изчерпали впечатленията му. Казват му да отиде в един голям вестник да поиска командировка, да отиде на голям строеж. Във вестника го съветват да замине за Тюмен. А после един от „малките“ работници от този вестник му казва: „Защо в Тюмен, идете някъде по-близо, в Казан може би, в Горки, в Липецк. . .“ Когато той излиза на улицата, си помисля: „Защо собствено трябва да ходя в Липецк, мога да отида в Мтишчи, там е по-близко, никога не съм бил там, има големи заводи. . .“ После се качва на метрото, пристига в центъра, тръгва си към къщи и си мисли: „Защо собствено в Мтишчи, когато на нашата улица никога не познавам?“ Пристига си с тролейбуса вкъщи, излиза на булеварда и вижда някакви хора, които седят около фонтана в градината — старци, пенсионери. И си мисли, че не познава никого от тях, а може би те имат много интересен живот. След това се качва в асансьора, пътува нагоре и там го среща неговият съсед, такъв един полубезумен, който работи като огъяр, стиска му ръката,

ръката му се тресе. Той живее много лошо с жена си и със съседите си — обитава отсрещния апартамент. И преди няколко дни, писателят си спомня, че съседката е идвала при него и го помолила да подпише писмо, че огнярят трябва да бъде преместен другаде, защото прави скандали, дори да го вземат в психиатричната клиника, защото е налудничав, пияница е. И той подписал това писмо. А ето, че огнярът му стиска ръката добродушно и той отвръща на това ръкостискане. И когато влиза в своята квартира, вижда в огледалото своето сиво и уморено лице и си помисля: „Колко малко се познавам!“

Аз, разбирате ли, употребих много време за подготовка на материалите на романа „Утоляване на жаждата“. Осем пъти летях за Туркмения, цялата я пропътувах, бях в граничните райони, при „нефтяници“, при геолозите, писах очерци, разкази, киносценарии на тази тема. Когато събрах достатъчно материали, когато навлязох издълбоко в материала, почувствувах се „свой човек“. Написах романа. Той ми отне много време и сили. Разбира се, в него има известни черти от моята собствена „плът“, така и трябва да бъде, но то е малко. И едва когато започнах да пиша за онова, което познавам основно, изчерпателно, реших, че това е верният път, защото се отнася до моето обкръжение, до моите познати, до мен самия. Че може би такъв е характерът на писателското ми дарование. Не искам нищо да препоръчвам, не искам да казвам — така трябва да се пише. Това би било неправилно. Но всеки писател е длъжен да намери някакъв свой метод. Зола също се е занимавал с изучаване на живота, Джек Лондон е пробвал различни професии, Паустовски също се е опитвал да си направи „биография“. Но метод всеки е длъжен да намери сам за себе си. И аз дойдох до извода, че за съвременните хора, за техните чувства, преживявания, страдания може да се пише безконечно — цял живот. Помня, когато написах първата повест „Обмен“. Хората се удивиха, и дори умната критика се удиви, казаха, Трифонов е написал нещо, много е казал, но какво ще бъде по-нататък? Тогава написах „Предварителна равностметка“. Сякаш на тази тема вече нищо не можеше да се напише. Но тогава аз написах „Дълго прощаване“. Тогава махнаха с ръка и ме оставиха на мира, разбраха: този не може да се спре, разбраха, че ще пиша още дълго на тази тема. Това действително е така, защото това не е никаква тема. Това са книги за живота. Около себе си човек може да види, да намери такова голямо количество от хора, характери и сюжети, че действително може да пише безкрайно.

Нашият въпрос беше в такъв смисъл — че вас не ви интересуват ведуши хора на епохата, ония, които се занимават с разрешаването на генералните проблеми на времето и ги разрешават, като чертаят плана на бъдещето, а обикновените хора.

Ю. Т р и ф о н о в: Да, обикновени. Само че не малки.

Употребихме определението „Чехови герои“, защото голяма част от тях с нещо са обидени от живота, защото вие говорите, че не всичко е така щастливо, така слънчево по света.

Ю. Г р и ф о н о в: Да. Хората, разбирате ли?.. На мен ми се струва, че всички хора от нещо са обидени, даже „големите“ хора са обидени, на тях им се струва, че не са достатъчно големи. Хората все искат нещо друго и писателят е длъжен да види всичко това, да го намери, да го отличи в човешките постъпки. Друг е въпросът, че има и хора, които са доволни, те са победители на живота, стопани на живота, но тези самодоволни хора, първо, малко ме интересуват и, второ, винаги идва разплата за тяхното самодоволство — рано или късно. Може би и за такива хора трябва да се пише, но сега ме интересуват просто обикновените хора, които сега живеят, и мисля, че писателят е длъжен да отрази колкото се може по-правдиво съществуването на хората днес в нашата страна. Когато четем Чехов, ние ясно и отчетливо разбираме как са живели хората в Русия преди 80—90 години. Ние всичко това го виждаме и го усещаме. И сега трябва да бъдат написани такива книги. Трябва да се пише така за днешния човек, че на потомците да им е интересно и да прочетат написаното, да разберат нашето време.

Социалните проблеми са една абстракция, ако писателят не ги намери първо в себе си, а после в своя герой. И кой според вас е пътят да се превърнат големите социални проблеми в обобщения?

Ю. Т р и ф о н о в. Ако писателят търси големи социални проблеми и внимателно се вглежда в живота, той непременно ще ги намери в най-обикновените неща, в стълкновенията между хората. И да се каже, че в моите книги няма социални проблеми би било неправилно. Да вземем например повестта „Обмен“ — изследването на стълкновенията на различните мирогледни и на различните хора в такъв тесен кръг като семейния, това също е социално изследване. Защото семейството също е част от обществото. Както казва Маркс, ако изследвате както трябва семейството, вие можете да поставите диагноза на обществото. Но трябва да се намери някакъв начин, някакъв прием, за да се постави тази диагноза. На мен ми се струва, че изследването на взаимоотношенията в семейството може да бъде много важен инструмент, с помощта на който да се определя диагнозата и да се каже нещо наистина важно за обществото.

Да, защото социалните проблеми не съществуват сами за себе си. Те съществуват във всеки от нас.

Ю. Трифонов: Да, те съществуват във всеки от нас, но те се раздробяват, техните късчета са пръснати сред нашето общество. Трябва само да се намерят. Практически всичко е мотивирано социално по някакъв начин. Но понякога ние не ги забелязваме, така да се каже, минаваме покрай тях.

Каква е причината да се върнете в историята след като бяхте задълбали така дълбоко в днешния ден? На нашия читател е известен в български превод вашият роман „Нетърпение“.

Ю. Трифонов: Ще бъда кратък, понеже давах вече няколко интервюта и на тази тема се разпрострях много подробно. Отдавна се канех да напиша за Желябов, още в онези времена, когато нищо не се пишеше за народолюбците. Все пак аз по мъничко събирах материал за книгата. Минаха десет-петнадесет години и получих възможност да напиша този роман. Но любовта ми към историята не беше първа, имам документална книга за революцията, за гражданската война. Тогавя много работих в архивите и се запознах с исторически документи, така че интересът ми към историята съвсем не беше нов. Освен това аз исках да напиша историческа книга, която да звучи съвременно.

А защо точно Желябов ви заинтересува?

Ю. Трифонов: Мен ме интересува това време — в книгата Желябов не е сам, там има цяла група лица, там е интересната фигура на царя, провокаторите — цялото това преломно за руската история време, което Ленин нарича „първата революционна ситуация в Русия“, която завърши без резултат благодарение на това, че на мястото на Александър II идва Александър III. Но това време е било извънредно много интересно. Това, разбира се, ме привлече. Отдавна бях решил да напиша този роман, затова по малко си събирах материали, много мемоари.

Вие сте усвоили дори революционния жаргон от онова време.

Ю. Трифонов: Пишех повест за съвременността, а едновременно с това се готвех за този роман. Така беше.

Но, струва ни се, има известна разлика в подхода към материала — съвременен и исторически.

Ю. Трифонов: Да, има, разбира се, има много голяма разлика. На мен в началото ми беше много трудно, защото си поставих задачата да напиша роман, който да се докосва и до съвременността, и да се чете не само като исторически роман, а като роман, който по някакъв начин отговаря на съвременните въпроси. Тази

книга изискваше големи формални хрумвания, а в съвременните си повести аз пиша извънредно просто — реалистически.

Много силно впечатление ни направи обстоятелството, че вас ни най-малко не ви интересуват конвенционалните представи за героите, за исторически съществуващите лица. Те са различни при вас, не са точно такива, каквито сме си ги представяли от други произведения.

Ю. Т р и ф о н о в: Да. Аз се стараех да не чета никакви романи и повести за тези хора, аз четях само документи, за да си създам своя представа за героите. И въз основа на документите аз си направих изводи за тези хора. Аз не исках да тръгна по „водата“ на онова, което вече е написано за тях.

Много интересен е Клеточников.

Ю. Т р и ф о н о в: Клеточников малко съм го изфантазирал. Разбирате ли, все пак аз пишех роман, а не историческа хроника. Основата на неговия образ, разбира се, лежи във фактите, но малко съм го и доизмислил.

Ние неусетно стигнахме до един въпрос. Говорим за исторически роман, а става дума и за фактите, и за въображението. Ако сложим на везните историческите факти и писателското въображение, кое ще натежи? Тоест къде трябва да бъде доминантата?

Ю. Т р и ф о н о в: Знаете ли, над този стар проблем още Гьоте се е замислил — за съотношението в изкуството на истината и на измислицата. За историческия роман истината, разбира се, е изключително необходима, но ако всичко бъде направено точно, протоколно, документално, така както съществува в източниците, то това няма да бъде истински роман. Така че основата са документите. В моя исторически роман те стоят на първо място, но аз през цялото време допускам възможността на „доизмислянето“, „досътворяването“, наличието на „поетически въздух“. И това е необходимо за романа.

Как мислите, кои са причините да настъпи сегашния съветски „бум“ в прозата? Как се появиха тези автори — толкова много и толкова талантиливи?

Ю. Т р и ф о н о в: Вижте какво, ние сме огромна страна и талантите у нас са много, но да се разгърнат тези таланти причината е във времето, защото времето се измени, ние понякога дори не усещаме това, а в литературата това се вижда. Промените започнаха отдавна, още преди двайсетина години, след XX конгрес имаше известни увлечения — натам и насам, но общото движение —

литературата да стане по-правдива — беше забележимо. И писателите, които вие споменахте, към които отнасям и себе си, не са според мен още съвсем рафинирани по отношение на формата, защото за първата крачка, за началото на тази промяна беше необходимо просто да се пише правдиво, много неща правдиво да се преосъзнаят. „Селските“ писатели правеха това като „записваха“ селските събития, описваха тежкия живот по време на войната — вие не споменахте Абрамов, а той е един от писателите, които най-правдиво изобразяват суровата достоверност на живота в селото.

У нас много се говори, че писателите трябва да идат сред народа, да опознаят неговия живот. Но всичко това не става само с командировки. Понякога ни се струва, че някои просто не знаят какво става около тях. А на нас ни се струва, че съветските писатели, които ние познаваме, които ние четем, изключително добре познават живота. Как се получава това — едва ли само с творчески командировки?

Ю. Т р и ф о н о в: Трябва просто честно да се отнасяш към живота. Това е първата и най-важна работа на писателя. Разбира се, командировките биха могли да бъдат много полезни, но това не е най-важното, особено пък онези командировки от параден тип, юбилейният тип пътешествия, където отиват група писатели. Това е добро, разбира се, така се запознават с читателите, а читателите виждат писателите, но това едва ли може да даде нещо съществено за творчеството, защото всичко това има характера празник по случай имен ден например, а не може на такъв празник да се разбере характерът на хората, които стоят около масата. Там всички вдигат тостове, всички говорят хубави думи. А на другия ден са махмурлии.

Все пак нашата среща се осъществи на XV филмов фестивал във Варна. Какво мислите за възможностите на киното да направи литературата фотогенична. Всяко произведение ли се поддава на екранизация?

Ю. Т р и ф о н о в: Мисля, че всяко произведение се поддава на екранизация. Но какво означава екранизацията? Това означава, както аз го разбирам, създаването на едно ново произведение на изкуството, чиято основа ще бъде прозата. Ако киното се старее да повтори по робски начин прозата — това е ненужно. Киното е длъжно да създаде нещо ново. В този смисъл всяко литературно произведение в ръцете на талантлив автор може да стане предмет и на театъра, и на киното. Основателно се убедих, като се сблъсках с това, и сам работих с Юрий Любимов, че в театъра може да се постави абсолютно всичко — всеки роман, всяка повест, всяка публицистична книга. Юрий Любимов може да постави в театъра аб-

солютно всичко благодарение на своя талант, виждане, разбиране за театъра. Но той създава някакви нови произведения. У него го няма желанието да робува на произведението. Любимов постави в Таганка „Обмен“. А сега ще поставя „Дом на „Набережна“. Той практически може всичко да направи, ако му дадат възможност. Неговите спектакли са уникални. След него нищо не може да се повтори.

Купиха „Обмен“ в много страни зад границата, но никъде не го поставиха, защото само Любимов може да го постави.